

ARAB TILINING FONETIK VA LEKSIK XUSUSIYATLARI VA ULARNI O‘QITISH JARAYONIDA INOBATGA OLISH

Umarov Adhamjon Abdusalomovich

ADU O‘zbek tilshunosligi kafedrasida o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Arab tilining butun dunyoga tarqalishiga Islom dinining tarqalishi yordam berdi. Arab tilining bu tarzda tarqalishiga nafaqat islom, balki arab tilining o‘ziga xos xususiyatlari ham yordam berdi, bu esa uni boshqa ko‘plab tillardan ajratib turadi.

***Kalit so‘zlar:** arab tili, fonetik xususiyatlar, leksik xususiyatlar, “Lisan al-arab” lug‘ati, til, sistema, musiqiylik, qofiyadoshlik, sinonimlar.*

АННОТАЦИЯ

Распространение ислама способствовало распространению арабского языка по всему миру. Не только ислам, но и особенности арабского языка способствовали распространению арабского языка таким образом, что отличает его от многих других языков.

***Ключевые слова:** арабский язык, фонетические особенности, лексические особенности, лисан-аль-арабский словарь, язык, система, музыка, рифма, синонимы.*

ABSTRACT

The spread of Islam contributed to the spread of the Arabic language around the world. Not only Islam, but also the characteristics of the Arabic language contributed to the spread of the Arabic language in a way that distinguishes it from many other languages.

***Keywords:** Arabic language, phonetic features, lexical features, Lisan-al-Arabic dictionary, language, system, music, rhyme, synonyms.*

KIRISH

Avvalo, arab tilining umumiy xususiyatlarini ko‘rib chiqish va uning tillar tipologiyasidagi o‘rnini aniqlash zarur.

1. Arab tili afroosiyo (avvalgi semit-hamit) yetti tilning g‘arbiy semit bo‘limiga kiradi. Arab tili semit tillari guruhidagi eng yosh va lug‘ati boy bo‘lgan hisoblanadi, chunki boshqa semit tillaridagi birliklar va ildizlar ko‘plab qabilaviy aloqalar tufayli arab tilining bir qismiga aylangan.

2. Arab tili Qur‘oni Karim tilidir.

3. Arab tilidagi zod harfi va uning talaffuzi, boshqa hech bir tilda mavjud emas.

4. Arab tilining yozuv bilan solishtirish mumkin bo‘lgan ko‘p variantli lug‘at tarkibi mavjud (13-asrda tuzilgan ibn Manzuraning “Lisan al-arab” lug‘atida 80 000 dan ortiq lug‘at holatlari, jumladan, ayrim maqolalar mavjud).

5. Arab tili mantiqiy, shuning uchun u inson mantiqiga nihoyatda yaqin. Lingvistik birliklar orasidagi barcha munosabatlar mantiqiy bog‘lanishda, ko‘pincha matematik jihatdan tasdiqlangan formulada ifodalanishi mumkin.

6. Arab tili dunyoda shunday fundamental va o‘zgarmas asoslarga ega bo‘lgan yagona tildir. 14 asrdan ko‘proq vaqt oldin yozilgan ma‘lumotlarni zamonaviy o‘quvchi osongina tushunishi mumkin. Balki boshqa hech bir tilni bu tarzda yozib bo‘lmaydi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Arab tilining tizim sifatidagi xususiyatlarini tavsiflash uchun til, tizim, til darajalari kabi tushunchalarni belgilash zarur. Barcha til ta’riflari ikkita bayonotda o‘xshash:

1) til aloqa, axborot almashish vositasidir;

2) til - til birliklari tizimi, ishora tizimi. N.D.Arutyunova tilga quyidagi ta’rifni beradi: “Til – insoniyat jamiyatida tabiiy ravishda vujudga keladigan va rivojlanayotgan, tovush shaklda kiyingan, shaxs tushunchalari va fikrlari to‘plamini ifodalashga qodir bo‘lgan va eng avvalo maqsadli belgi birliklarining rivojlanayotgan tizimidir” [1]. Keyinchalik arab tilini uning barcha lisoniy elementlari sifatida ko‘rib chiqamiz, bu esa ularning xususiyatlarini boshqa tillarning lingvistik unsurlari bilan solishtirganda aniqlash imkonini beradi. Buning uchun bu tizimning darajalarini aniqlash zarur.

Fonetik darajada arab tilining quyidagi xususiyatlarini ajratib ko‘rsatish mumkin:

1. Arab tili tovushlarining hosil bo‘lish joyi bo‘yicha uyg‘un taqsimlanishi: tovush paychalaridan labgacha. Bu o‘zga tilida so‘zlashuvchilarga arab tilini o‘rgatishda ma‘lum qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Orqa tildagi tovushlar qoida tariqasida, qattiq harflarning talaffuzi alohida kuch va maxsus tayyorgarlik va tayyorgarlikni talab qiladi.

2. Nutqdagi tovushlarning garmonik, musiqiy mosligi. Masalan, chuqur til orqa tovushlarining bir-biri bilan birikmasi arab tilida uchramaydi. Bu arab tiliga ajoyib uyg‘unlik va ohang beradi.

3. Arab tilidagi deyarli barcha so‘zlar ma‘lum qolip va konstruksiyalarga ko‘ra qurilganligi sababli, bu ham tilga xushbo‘ylik, qofiya beradi. Har bir misraning oxirgi bo‘g‘ini oldingisiga osongina qofiyalanadi.

4. Arab tilining tovushlari barqaror va talaffuzi 14 asr davomida o'zgarmagan. Tovushlarning talaffuzi bunchalik uzoq vaqt o'zgarmagan boshqa til yo'q. Qur'oni Karim tovushlarini talaffuz qilish usullari maxsus fan – tajvid qoidalarida saqlanib qolgan. Aynan mana shu fan arab tovushlarining to'g'ri talaffuzini o'rganishni o'z ichiga oladi va arab tilini boshlang'ich bosqichda o'rgatishda tajvidni o'rganish zarur (masalan, "Muallim as-soniy", metodlariga ko'ra va boshqalar).

5. Arab tilining ayrim tovushlari talaffuz qilinganda so'zga xos bo'lgan ma'noning bir qismini bildiradi.

Leksik xususiyatlar haqida gapirganda, quyidagi hodisalarni ajratib ko'rsatish mumkin.

1. Bir ildizli (qardosh) so'z yasalishi, bir o'zak asosida yangi so'zlarning hosil bo'lishi yoki o'zaklarning arziyas o'zgarishi. Taniqli rus arabshunosi S.S. Meyselning fikricha, zamonaviy arab adabiy tili arab uch undoshli ildizlarning soni ildiz so'zlar umumiy sonining 82% ni tashkil qiladi [2]. Bu hodisaning afzalliklari quyidagilardan iborat: a) so'z yasashda qulaylik, b) tez o'zgartirish oson bo'lmagan fundamentallik va puxtalik; tilning saqlanishiga hissa qo'shuvchanlik; v) arabcha so'z yoki o'zlashtirilgan so'zni aniqlashning aniq mezonining mavjudligi; d) o'zlashma so'zlar kirib kelganda arabcha shakllarga moslashtirib tez arablashtiriladi; e) ma'nosi umumiy bo'lgan so'zlarni so'z o'zagiga qarab guruhlarga ajratish. Arab tilini o'rgatishda bu hodisa muhim rol o'ynaydi. Muayyan shakllar to'plamini o'rgangan talaba har qanday so'zni qurishi mumkin. Biroq, maxsus mashqlarsiz va shakllar bo'yicha yangi so'zlarni qurish mahoratini mustahkamlamasdan, bu hodisa qiyinchilik tug'diradi.

2. Umuman olganda, arab lug'aviy birliklari voqelikning mantiqiy bo'linishini, har bir predmetning eng mayda detalini ham to'g'ri yetkazishni ko'rsatadi, bu arablarda mantiq va bilimning yuksak darajada rivojlanganidan dalolat beradi.

3. Arab tilini ajratib turuvchi eng yorqin hodisa sinonimiya hodisasidir. Ma'noni ifodalashda belgilar sonining qisqarishi va minimalizmga moyilligi, ya'ni tilning minimal miqdordagi til birliklari va vositalari bilan ma'noni ifodalash qobiliyati. Bu so'zlarning yozilishidan tortib, stilistik vositalargacha bo'lgan barcha darajalarda ifodalanadi.

XULOSA

Arab tilining ayrim xususiyatlarini ko'rib chiqsak, arab tili o'ziga xos, individual xususiyatlarga ega bo'lib, uning uyg'unligi, mantiqiyliqi, minimalizmini namoyish etadi, degan xulosaga kelishimiz mumkin. Ularning barchasi arab tilini o'rganishda

yordam beruvchi omillarga aylanadi. Arab tili Qur'on va boshqa barcha diniy ilmlarni tushunishning kalitidir, bu nafaqat arab tilida so'zlashuvchilar uchun, balki butun musulmonlar uchun muhimdir. Arab tili Qur'ondagi ilmlarni, uning ko'rsatmalari va hikmatlarini yoritadi va arab tiliga qudratli taolo in'om etgan o'ziga xos xususiyatlar uni o'rganishga yordam beradi.

REFERENCES

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – 2-е изд., испр. – М.: «Языки русской культуры», 1999.
2. Майзель С.С. Пути развития корневого фонда семитских языков. – М., 1983.
3. Финкельберг Н.Д. Арабский язык. Курс теории перевода. – М., 2004.
4. Юшманов Н.В. Грамматика литературного арабского языка. – Москва, 1999.